

pole“ k vyjádření zvláštností toho kterého fondu a také ovšem vynalézavosti a iniciativě pracovníků. Obě stránky takového přístupu — jednak strohé dodržování zásad popisu, jednak přizpůsobování se speciálním požadavkům fondu — se odrážejí jistou měrou v dosud vydaných svazcích Průvodců. Případů využívajících možností „volného pole“ není mezi nimi právě málo, což je nepochybně kladný rys. Tento přístup skrývá ovšem v sobě některá nebezpečí a má nesporně své hranice. A ty byly v případě třeboňského Průvodce — mám tu na mysli konkrétně sv. 2—4 — překročeny. Nebude zřejmé pochyb o tom, že obsáhlost tohoto Průvodce není dána pouze látkou, ale do značné míry způsobem jejího zpracování. To, co Průvodce ve sv. 2—4 uvádí, je nepochybně cenné a je — opakuji — pozoruhodným přínosem. Značná část výkladu svými podrobnostmi však do Průvodce nepatří. Přesahuje jeho rámec a odpovídá spíše nárokům inventáře. Mnohým problémům v Průvodci rozpracovaným by dokonce lépe hověla forma samostatné publikace. Situace je o to tíživější — a to je příznačné, — že obsáhlost popisu se dotýká vždy jen úvodní charakteristiky fondu (historie původce fondu a fondu samého). A tu jsme u nejnebezpečnějšího úskalí zásady „volného pole“ a také u největšího nedostatku našeho Průvodce. V záplavě doprovodných a namnoze historisujících údajů se do značné míry ztrácí charakteristika obsahu a rozsahu vlastního fondu a jeho současného stavu, tudíž právě ta část, která uživatele Průvodce především zajímá. Sestavovatelé Průvodců nesmějí ztráct se zřetele jeden požadavek zásad pro zpracování fondů, tvořící samou jejich podstatu — stručnost a přehlednost. V případě třeboňského Průvodce se tak stalo v míře poněkud nadměrné.

M. Flodr

Soupis archivní literatury v českých zemích 1895—1956. Praha 1959. Str. 226. Zpracovali O. Bauer, L. Mrázková, R. Nový.

Zájemci o českou archivní problematiku byli až do nedávné doby odkázáni při shledávání literatury na různě zaměřené bibliografie, především na Bibliografii české historie. Citelně jim chyběl soustavný a systematicky utříděný přehled veškeré dosavadní produkce. Tento nedostatek byl nedávno odstraněn vydáním Soupisu archivní literatury v českých zemích pro léta 1895—1956. Soupis je dalším svazkem, vzešlým z promyšlené a plánovitě uskutečňované publikační činnosti archivní správy ministerstva vnitra a vlastně první z prací příručkového charakteru. Přitom můžeme hned dodat, že jde o čin, s jehož obdobou se i v zahraniční archivní literatuře tak snadno nesetkáme.

Původní záměr při vypracování Soupisu byl mnohem širší než jeho dnešní realizace. Nehledě k zamýšlenému posunu časové hranice až do počátku 17. stol. byla to především snaha zachytit nejen všechny studie a články, ale také veškeré zmkny o archivním materiálu, především v místopisné literatuře. Bylo-li upuštěno od této myšlenky a zejména pak od úmyslu, učinit základní evidenční jednotkou (alespoň pro nejstarší období) jednotlivou archiválii, stalo se tak nepochybně k prospěchu celé práce.

Soupis v dnešní své podobě má látku utříděnou do tří hlavních oddílů. Část všeobecná (A) probírá v pěti pododděleních jednotlivé úseky archivní problematiky, část topografická (B) zachycuje literaturu o archivech a jejich fondech, část C pak zaznamenává biografickou produkci o českých archivářích. Celek doplňují rejstřík autorský a rejstřík jmen osobních a místních.

Vydání Soupisu představuje první svazek soustavného bibliografického díla, po němž budou zřejmě následovat v příslušných časových periodách další. Jejich autoři by měli znovu zvážít celou strukturu práce a uvažovat o některých změnách. Několik diskutabilních námětů této povahy závěrem předkládám. Bylo by vhodné: 1. upustit napříště při zaznamenávání recenzí a referátů o jednotlivých pracích od snahy po úplnosti. Nepostupovat tu mechanicky, ale naopak s větší kritičností vybírat pouze ty recenze a referáty, které zevrubně a závažně hodnotí, přinášejí připomínky a nové náměty; 2. zvážít, zda je únosné a vůbec užitečné zachycovat v Soupise cizí práce jen z toho důvodu, že o nich bylo u nás referováno. I když snad je třeba věc chápat tak, že vychodiskem je tu příslušná recenze či referát jako součást české literární produkce, zůstává nadhozená otázka v platnosti (vesměs jde o pouhé referování o obsahu dotyčné práce bez závažného přínosu); 3. neprovádět rozpisování Průvodců (či jiných podobných popisů) na jednotlivé fondy; 4. změnit strukturu oddílu A I v tom smyslu, že by byly realizovány pouze nynější pododdíly 3. a 5. Ostatní lze zařadit do seznamu excerpované literatury, kam ostatně také svým charakterem náleží.

M. Flodr

Fritz Dickmann, Der Westfälische Frieden. Münster (1959); XII + 620 stran

Až do nedávna byla nejobsáhlejší monografií o mírovém kongresu vestfálském práce francouzského jezuita G. H. Bougeanta (*Histoire du Traité de Westphalie etc. Paříž 1744*), která pro svůj přístup a apologetický charakter měla četné nedostatky, třebaže na svou dobu bylo

dílo pozoruhodné. Ačkoli k otázce řečeného mírového kongresu vznikla početná literatura, jejíž bibliografie dnes již přesahuje číslo 1100, muselo ještě uplynout přes 200 let od vydání Bougeantova citovaného díla, nežli bylo překonáno objemnou knihou západoněmeckého buržoasního historika Fritze Dickmanna, působícího v Marburgu a. L. a hlásícího se ke známému novorakovskému historikovi F. Meineckovi jako ke svému učiteli.

Kromě četných edic a množství literatury použil Dickmann pozoruhodného kvanta materiálů ze zahraničních archivních fondů z Vídně, Paříže a Stockholmu a dále hesensko-kaselské dokumenty ze západoněm. stát. archivu v Marburgu.

Po obsáhlém úvodu přikročil autor k vlastní látce, kterou rozdělil na tři velké oddíly. Prvý, obírající se předhistorií mírového kongresu a jeho počátky, zabírá léta 1630—1645. Druhý oddíl je věnován speciálně otázce francouzských a švédských územních nároků, třetí oddíl německým problémům řešeným na kongresu a konečně samotné otázce uzavření míru. Přitom všechny oddíly jsou rozděleny dohromady na 16 kapitol. Objemný závěr obsahuje kromě stručného zhodnocení pramenů a literatury také poznámky k jednotlivým kapitolám, dále výběrový bibliografický soupis nejdůležitějšího materiálu a nakonec rejstřík.

Autor potřeboval zvládnout obrovské množství materiálu, aby mohl přistoupit ke zpracování tak věcně složitě problematicky, zasahující víceméně všechny tehdejší evropské země. Je příznačné, že materiálově se opírá v první řadě o staré edice dokumentů (J. G. Meiern, C. W. Gärtner, J. Leclerc a další) pocházející většinou z první půle 18. stol., jež si v konkurenci s archivním materiálem uhájily kupodivu celkem čestné místo. Je však třeba litovat, že autorem použitý systém poznámek a odkazů k jednotlivým kapitolám značně ztratil na průkaznosti vzhledem k jednotlivým tvrzením v textu a je nadto srozumitelný a hlavně kontrolovatelný pouze pro několik málo specialistů, kteří jsou s celou problematikou onoho náročného speciálního tématu důvěrně seznámeni. V té věci propadla někdejší proslulá německá důkladnost zřejmě jisté „amerikanizací“, která může ve vědeckých kruzích, jež trvají na akribii, vzbudit oprávněnou nedůvěru. Přesto jsem měl možnost při prostudování Dickmannovy knihy přesvědčit se o tom, že je to práce důkladná a pozoruhodná, kterou lze označit za závažné dílo buržoasního dějepisceví věnované otázce vestfálského mírového kongresu. Vzhledem k neobyčejné šířce tématu lze právem pochybovat, že by se v dohledné době objevil někdo další mezi západoevropskými idealistickými historiky, který by měl chut následovat Dickmannova příkladu.

Metodický přístup Dickmannův je do značné míry poplatný jak staré snaze rankovského dějepisceví, obírajícího se téměř výhradně jen státem a církví a ignorujícího hospodářský život a sociální hnutí, tak i „vylepšené“ metodologii jeho přímého učitele Meinecka s jeho vypointovanou „Idee der Staatsräson“. Při celkovém hodnocení výsledků třicetileté války a zejména při vysvětlování příčin následků, jež postihly po válce Německo, upadá autor opět do staré, tradiční již chyby německého idealistického dějepisceví, jež jednostranně a přímo výhradně činilo za úpadek Německa zodpovědnými faktory mimoněmecké, totiž zahraniční mocnosti. Dickmann se tu sice snaží distancovat se od šovinistické produkce z éry nacismu, která z průhledných pohnutek jednoznačně obviňovala především Francii jako hlavního vinníka za „německou bídu“, avšak v jádře se od ní příliš neliší, ježto onu starou koncepci „vylepšil“ tím, že hlavní odium přenesl z Francie víceméně nenápadně na Švédsko. (Takový výklad vyhovuje patrně v dnešním „natofikovaném“ bonnském státě daleko lépe nežli předchozí koncepcí, ježto i jemu byla — s jeho učitelem Meineckem! — třicetiletá válka především bojem „velkých idejí“. Dickmann se v důsledku toho nemohl odhodlat k tomu, aby zametl především před vlastním německým prahem. Nebyl proto s to ukázat, že to byl především partikularismus německých knížat, jakožto produkt určitého ekonomicky a třídně podmíněného vývojového historického procesu na německé půdě, který se pak dostal do konfliktu s širšími protiklady celoevropskými, proti nimž prostě pro vnitřní slabost neobstál. Při vzniklém konfliktu to byla v první řadě německá knížata, jež si během třicetileté války zavolala z důvodů přízemního sobectví na pomoc cizí mocnosti, které pak pochopitelně dovedly ze vzniklé situace pro sebe maximálně těžit. Dickmann se dal zmást pěknými, ale prázdnými výroky předních německých knížat, zvláště pak saského a braniborského kurfiřta, o zájmeh „drahé německé vlasti“ a nedovedl při tom postřehnout, že jim byly pouhou zástěrkou k uskutečnění jejich dynastických, partikularistických a expanzivních záměrů, jež objektivně silou činů směřovaly přímo proti kořenům existence jejich širší „milené německé vlasti“, ježž neštěstí pak pokrytecky oplakávali.

Jistou předností autorova celkového hodnocení je, že neulpívá jen na tradičním germanocentrickém stanovisku, podle něhož vestfálský mír nebyl než „národní neštěstí“ pro Německo, nýbrž že dovede vidět z celoevropského hlediska i řadu kladných stránek uvedeného míru, který

položil základy k některým stránkám moderního života, jako bylo prosazení principu zrovnoprávnění náboženských vyznání nebo faktické uznání zrovnoprávnění států z hlediska mezinárodního práva apod.

Vzhledem k tomu, že Dickmannova monografie se snaží historii mírového kongresu zachytit v nejširších souvislostech — přirozené že s největším akcentem na nemálo složité problematice jednotlivých německých teritorií — věnuje pochopitelně málo místa české otázce. I když proto problém našich exulantů sleduje celkem velmi zběžně a zjednodušeně jej směšuje s úsilím exulantů z alpských zemí, dovedl autor přece jen celkem správně vystihnout, jakou váhu měli naši exulanti jako důstojníci na závažných velitelských místech ve švédské armádě a jak z tohoto titulu dovedli na švédskou vládu vyvíjet cílevědomý nátlak, aby se svými diplomaty zasazovalo na mírovém kongresu za obnovení zemí koruny české ke stavu z r. 1618.

Autorova znalost příslušné západoevropské, včetně skandinávské literatury, jdoucí minuciózně až do drobných časopiseckých příspěvků, je úctyhodná a vyčerpávající — z nich mu unikla pouze knížka Sam. Cultrery, *Per la pace di Westalia*, Milano 1955 — zato však východoevropská produkce je pro něho hotové tabu. I Dickmann tu zůstává prakticky věren zásadě mnohých západoevropských historiků obírajících se obecnými dějinami, že „slavica non leguntur“, třebaže řada prací sovětských a polských historiků by mu mohla názorně ukázat, jak velmi úzce byla západoevropská problematika v některých obdobích třicetileté války, jakož i v době zasedání mírového kongresu spjata se situací ve východní Evropě, a že bez přihlídnutí k uvedené skutečnosti nelze dojít k celkovému správnému závěru. Jak známo, projevuje se na Západě mezi tamními buržoasnými historiky ještě dnes tak přitažlivá pro ně „Abendlandtheorie“ kromě jiného také ignorováním tzv. východoevropské produkce. Uvedená tendence je někdy záměrná a dokonce i politicky fundovaná, jindy jde opět o jakousi ctnost z nouze, zaviněnou prostě neznalostí příslušných cizích jazyků. Pro nedostatek patřičných informací nemohu říci, do které z obou naznačených kategorií třeba zařadit Dickmanna. Nechtě je tomu však jakkoliv, v historické vědě o evropských dějinách, která chce pro sebe reklamovat alespoň zásadu buržoasní objektivnosti, nelze ignorovat její východoevropskou integrální komponentu stejně, jako zase z účasti na světových dějinách nelze z těchto příčin vylučovat národy Asie, Afriky a Latinské Ameriky, jak to má doposud ve zvyku praktikovat buržoasní „natofikovaná“ západní historiografie.

Přes všechny výhrady, zejména metodického rázu, jež třeba mít z pozic marxistického dějepisce k Dickmannově práci, lze o ní závěrem povědět, že je to zatím vrcholné monografické dílo, jež až dosud bylo schopno buržoasní dějepisce napsat k tak náročné a složité problematice jako je vysvětlení zrodu vestfálského míru na prvním mezinárodním mírovém kongresu v evropských dějinách. Dickmannova objemná kniha představuje úctyhodné kompendium vědomostí faktografické povahy, ke které se budou historikové ještě po mnoho let obracet a hledat v ní poučení.

B. Šindelář

Erika Engemann, *Zur städtischen Volksbewegung in Südrankreich*. — Kommune-freieit und Gesellschaft Arles 1200—1250, Berlin 1960, str. 203, 26 DM.

Historika všeobecných dějin zajímají na práci E. Engemannové tři základní problémy. 1. Hospodářské předpoklady vzniku komuny v Arles, 2. třídní diferenciacce v komuně a s ní souvisící formy vládní 3. otázka komunálních svobod v Arles v první polovině 13. stol. Pokud jde o první komplex otázek, přináší Engemannová některé nové poznatky o rozvoji řemesel a obchodu, k němuž dochází v Provenci v období po saraacenském vpádu. Engemannová ukazuje, že rozvoj řemesel a obchodu byl podmíněn především vnitřními příčinami, v neposlední řadě zde hrála i velkou úlohu organizace božího míru, která se v Provenci prosazuje od XI. stol. Cenné jsou i poznatky o vlivu obchodu na strukturální přeměnu zemědělství (důsledek zavedení peněžní renty). Zde všude Engemannová nejen shrnuje poznatky starší literatury, nýbrž pokouší se velmi často o nová řešení. Nejvíce však v první části práce zaujme problém třídní diferenciacce a ve městech XII. stol. Engemannová se vyrovnává s názory Gautiera, Belebcaqua, Labanda, je si vědoma toho, že jejich závěry platí pouze teritoriálně, a že většina autorů zabývající se historií měst jižní Francie se dotýká pouze stavovské diferenciacce, nikoliv diferenciacce třídní. Nový je u Engemannové, názor, že při posouzení třídní diferenciacce ve městech XII.—XIII. stol. nutno jako hlavní kritérium vzít vztah jednotlivých vrstev k půdě. Jelikož pak půdu vlastnili nejen „milités“, nýbrž i tzv. „homines probi“, je možno shrnout vlastníky půdy do jedné kategorie (třídy), ostatní vrstvy obyvatelstva pak počítat k třídě protichůdné. Engemannová si je ovšem vědoma plně toho, že se i v rámci vládnoucí třídy vytvářejí velké rozdíly mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva, podmíněné především daňovou a celní politikou města. Z toho pak může vzniknout dojem, že hlavní diference mezi obyvateli měst jsou stavovské a nikoliv třídní povahy. Tento dojem posiluje i skutečnost, že